

Никола Лазих*

Институт за политичке студије, Београд

Габријела Грујић**

*Факултет за образовање учитеља и васпитача,
Универзитет у Београду*

МУЗИКА КАО ИНСТРУМЕНТ КОНСТРУКЦИЈЕ И АРТИКУЛАЦИЈЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Сажетак

Предмет овог рада јесте анализа улоге музике у конструисању, артикулацији и репродукцији националног идентитета, док је циљ истраживања да се испита на који начин различити музички облици и праксе доприносе јачању осећаја националне припадности и очувању културног континуитета у Републици Србији. У раду се полази од становишта да национални идентитет није искључиво производ политичких институција, већ се обликује и посредством културних симбола, традиције, колективног памћења и различитих облика културне репрезентације, међу којима музика заузима значајно место. У теоријском делу рада анализирају се релевантни теоријски приступи који указују на значај и улогу музике у обликовању колективне припадности, одржавању националне свести и очувању културног континуитета. Емпиријски део рада заснива се на квантитативном теренском истраживању спроведеном 2026. године на репрезентативном узорку од 1.000 пунолетних

* Имејл адреса: nikola.lazic@ips.ac.rs; ORCID: 0009-0005-9965-4059.

** Имејл адреса: gabrijela.grujic@uf.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0003-2083-5606.

грађана Републике Србије. Истраживањем су обухваћени ставови испитаника о значају музике у формирању националног идентитета, емоционалном односу према државној химни, музичким жанровима који највише подстичу осећај националне припадности, друштвеним контекстима у којима се овај осећај најинтензивније испољава, као и функцијама које музика има у процесу изградње и очувања националног идентитета. Резултати истраживања показују да испитаници највећи значај придају традиционалној народној музици, државној химни и родољубивим песмама, док се осећај националне припадности најчешће повезује са породичним окупљањима, слушањем државне химне и спортским догађајима. Највећи број испитаника препознаје очување традиције као најзначајнију функцију музике, што потврђује да музика у савременом српском друштву представља важан културни ресурс у процесима обликовања, очувања и репродукције националног идентитета.

Кључне речи: музика, национални идентитет, традиција, културно наслеђе, колективно сећање.

УВОД

Национални идентитет представља један од најзначајнијих облика колективног идентитета, јер омогућава појединцима да развију осећај припадности заједници коју повезују заједничка историја, култура, традиција, језик и систем вредности. Иако се његово формирање најчешће доводи у везу са политичким, историјским и институционалним процесима, национални идентитет се обликује и одржава посредством културних пракси кроз које се преносе заједнички симболи, вредности и колективно сећање. У том контексту, музика представља важан симболички културни ресурс који доприноси националној интеграцији, јачању осећаја припадности, очувању културног наслеђа и испољавању националног идентитета. Као универзални облик културне комуникације, она не само да преноси емоције и вредности већ и посредује у обликовању представа о заједничком пореклу, историјском искуству и колективној припадности.

Историјски посматрано, музика је имала значајну улогу у развоју и обликовању националне свести и јачању друштвене кохезије. Националне химне, традиционалне народне песме, родољубиве композиције, духовна музика и различити облици музичког стваралаштва временом су постали препознатљиви симболи националних заједница, омогућавајући појединцима да кроз заједничко музичко искуство развијају осећај припадности и заједништва. Међутим, савремени, процеси глобализације, дигитализације и интензивне културне размене отварају питање да ли музика и данас има исту улогу у обликовању националног идентитета као у претходним историјским периодима или се њене друштвене и културне функције мењају под утицајем савремених друштвених околности и нових културних токова. За основни предмет овог рада одредили смо анализу улоге музике у конструкцији и артикулацији националног идентитета, док је циљ рада да се, кроз анализу релевантних теоријских приступа и резултата спроведеног емпиријског истраживања, испита на који начин музика доприноси јачању осећаја националне припадности, очувању културног наслеђа и репродукцији националног идентитета. Посебна пажња посвећена је перцепцији музике као елемента националног идентитета, емоционалном односу према државној химни, музичким жанровима који највише подстичу осећај националне припадности, ситуацијама у којима се та припадност најинтензивније испољава, као и функцијама које музика има у процесу очувања и јачања националног идентитета.

Рад је конципиран у два међусобно повезана дела. У првом делу разматрају се најзначајнији теоријски приступи који објашњавају однос музике, културе и националног идентитета, док је други део посвећен анализи резултата спроведеног емпиријског истраживања. Повезивањем теоријске анализе и емпиријских налаза настоји се пружити целовитији увид у значај музике као културног ресурса у обликовању, очувању и јавној артикулацији националног идентитета у савременом српском друштву.

ТЕОРИЈСКА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА

Према етносимболичком приступу, национални идентитет није искључиво последица политичких или економских процеса, већ се темељи на заједничком систему симбола, митова, колективног

сећања, вредности и традиције. Управо ови елементи обликују колективну свест, обезбеђују осећај историјског континуитета и омогућавају припадницима заједнице да сопствени народ доживе као јединствену историјску и културну целину. Из тог разлога разумевање националног идентитета подразумева анализу симболичког и културног простора једне заједнице, а не само њених политичких институција (Smith 2009, 25). У том контексту, Ентони Смит посебно истиче улогу културног стваралаштва у процесу обликовања националне свести. Према његовом схватању, уметници, писци и композитори одиграли су пресудну улогу у обликовању националне свести, јер су апстрактну идеју нације претворили у препознатљиве културне облике. Кроз музику, књижевност, сликарство и друге видове уметничког изражавања они су оживљавали историјске личности, митове, симболе и колективна сећања, чиме су национални идентитет учинили емотивно блиским и доступним широј јавности. На тај начин уметност није само одражавала национални идентитет већ је активно учествовала у његовом конструисању и учвршћивању (Smith 2009, 87). Из таквог схватања произлази да је национални идентитет динамична, а не статична категорија. Његова трајност почива на способности заједнице да посредством митова, симбола, традиције и различитих културних пракси непрестано обнавља колективно памћење и изнова тумачи сопствену прошлост. Управо захваљујући том процесу културне репродукције, свака генерација поново успоставља осећај заједничког порекла, историјске повезаности и припадности националној заједници (Smith 1999, 18).

Бенедикт Андерсон додатно развија идеју да се нација одржава захваљујући заједничким симболичким представама које њени припадници деле. Док Смит тежиште ставља на митове, традицију, колективно памћење и културно наслеђе као темеље националног идентитета, Андерсон објашњава механизме посредством којих ови симболички садржаји производе осећај припадности националној заједници. Према његовом схватању, нација није заснована на непосредним личним односима њених припадника, већ представља „замишљену заједницу” у којој појединци, иако се међусобно не познају, себе доживљавају као део исте политичке и културне целине. Тај осећај заједништва настаје кроз учешће у заједничком симболичком простору, који ствара свест о заједничкој историји, припадности и колективној судбини (Anderson 2006, 23–24). У

том контексту, Андерсон национализам посматра пре свега као културни феномен, а не искључиво као политичку идеологију. Његова снага произлази из способности да појединцима обезбеди осећај историјског континуитета, припадности и заједничке судбине, што објашњава трајност националног идентитета и његову снажну мобилизацијску моћ (Anderson 2006, 141–143). Посебан значај аутор придаје језику који, према његовом мишљењу, има јединствену способност да обликује ове замишљене заједнице, јер омогућава стварање осећаја заједништва међу људима који се никада нису срели. Као илустративан пример наводи заједничко извођење националне химне и других колективних песама, током којег непознати појединци истовремено изговарају исте речи и певају исту мелодију. У том тренутку национална заједница добија своју симболичку потврду, док заједничко музичко искуство учвршћује осећај припадности и колективног идентитета (Anderson 2006, 145).

Надовезујући се на Андерсоново схватање нације као замишљене заједнице која се одржава посредством заједничких симбола и културних пракси, Ерик Хобсбаум указује да модерне нације своје симболе, ритуале и церемоније не преузимају искључиво из далеке прошлости, већ их често свесно обликују и институционализују како би створиле утисак историјског континуитета. Управо кроз понављање симболичких пракси нове традиције стичу легитимитет и постепено постају прихваћене као аутентичан део националног наслеђа, иако су настале у савременом политичком и друштвеном контексту. Хобсбаум посебно истиче да периоди убрзаних друштвених промена стварају потребу за новим облицима колективне интеграције. У таквим околностима државе и политички актери развијају симболе, јавне свечаности и ритуале који доприносе јачању осећаја заједништва, лојалности и припадности. Значај ових пракси не произлази из историјске старости, већ из способности да обликују колективни идентитет и учврсте друштвену кохезију (Hobsbawm 1992). У том контексту, националне химне, јавне свечаности, заставе и други државни симболи постали су део ширег процеса конструисања националних традиција крајем XIX и почетком XX века. Њихова улога није била искључиво церемонијална, већ пре свега интегративна, јер су кроз своју масовну и институционализовану употребу доприносили изградњи заједничког идентитета и јачању лојалности према

националној држави. Из те перспективе, музика, а нарочито национална химна, постала је један од највидљивијих носилаца симболичке репрезентације нације (Hobsbawm 1992, 282).

Док Хобсбаум пажњу усмерава на процес институционализације симбола и традиција као механизма изградње националног идентитета, Стјуарт Хол тежиште помера ка начину на који се значења тих симбола непрестано производе и преобликују у процесима културне репрезентације. Полазећи од конструктивистичког схватања идентитета, Хол одбацује разумевање културног идентитета као непроменљиве и унапред дате категорије, истичући да се он континуирано обликује у зависности од историјских, друштвених и културних околности. Из такве перспективе, различити облици културног изражавања, укључујући и музику, могу се разумети као простори у којима се идентитет не само изражава, већ и производи и непрестано преобликује (Hall 1990, 223). У складу са тим, Хол културни идентитет не тумачи као повратак непромењеном пореклу, већ као резултат непрекидног дијалога између прошлости и садашњости. Наиме, према његовом схватању, идентитет се конституише посредством сећања, наратива, митова и различитих облика културне репрезентације, при чему прошлост нема фиксно и непроменљиво значење, већ се њен смисао непрестано изнова обликује у складу са савременим друштвеним и културним околностима. Из тог разлога, културне праксе, а међу њима и музика, имају значајну улогу у обликовању, преношењу и преиспитивању колективне припадности и културног идентитета (Hall 1990, 226).

Након разматрања улоге културних симбола и процеса репрезентације у обликовању националног идентитета, значајно је указати и на специфичности музике као посебног облика културног изражавања. У том контексту, Теодор Адорно полази од становишта да музика истовремено поседује универзални карактер и националне особености. Њена универзалност произлази из чињенице да музички језик превазилази језичке и националне границе, али се њено потпуно разумевање не може одвојити од културног и националног контекста у коме је настала. Национални елементи, према Адорну, не представљају спољашњи украс музичког дела, већ његову суштинску естетску компоненту, због чега се значење музичког израза у потпуности може разумети тек у оквиру националне културе из које произлази. Универзалност музике,

према томе, не настаје потискивањем националних особености, већ њиховим преображавањем у уметничку вредност која превазилази локалне оквири (Adorno 1976, 156–157). Анализирајући развој националних музичких школа током XIX века, Адорно истиче да је музика постепено постала једно од најважнијих средстава представљања и афирмације националних заједница. Док је у ранијим историјским периодима национални елемент представљао израз аутентичног културног искуства, са развојем модерних нација се све више претварао у идеолошки инструмент којим се наглашавају националне разлике и политички интереси. На тај начин национална музика престала је да буде само израз културне посебности и постала средство конструисања колективне свести, док су музички стилови и композиције попримили улогу симбола националног идентитета и политичке припадности (Adorno 1976, 163).

Полазећи од Адорновог становишта о двострукој природи музике као универзалног уметничког језика и носиоца националних особености, савремени аутори додатно наглашавају њену друштвену функцију у процесима конституисања идентитета. У том контексту, Томас Турино истиче да музика не представља само облик уметничког изражавања, већ и значајан друштвени ресурс посредством којег појединци и заједнице обликују, изражавају и учвршћују осећај припадности. Према његовом мишљењу, музичке праксе омогућавају повезивање индивидуалних искустава са колективним идентитетом и имају важну улогу у изградњи друштвене интеграције и заједништва. Посматрано из те перспективе, музичко учешће превазилази оквир естетског доживљаја, будући да кроз заједничко извођење омогућава развој осећаја међусобне повезаности и припадности. Заједничко музичко искуство стога функционише као механизам социјалне интеграције који истовремено обликује и индивидуалне и колективне облике идентитета (Turino 2008, 2–5). Турино додатно наглашава да музика делује као један од највидљивијих симболичких показатеља групне припадности. Одређени музички стилови, жанрови и начини извођења временом постају препознатљиви знаци друштвених група, јер кроз њих заједнице изражавају своје вредности, историјско искуство и колективни идентитет. Идентитет се, стога, не испољава искључиво кроз вербалне или политичке форме, већ и кроз музичке праксе које функционишу као симболички маркери

групне припадности. Турино истиче да музика има способност да истовремено изражава постојеће идентитете и да обликује нове облике колективне припадности. Због тога музичке праксе, према његовом схватању, нису само одраз друштвених односа, већ представљају активан механизам посредством којег се идентитети артикулишу, преговарају и јавно представљају (Turino 2008, 107).

Турино своју анализу усмерава ка национализму као специфичном облику колективне идентификације. Он указује да национализам не преузима локалне музичке традиције само ради њиховог очувања, већ зато што оне представљају симболе који омогућавају да се апстрактна идеја нације испуни емоционалним значењем. Управо зато традиционална музика, игра и други културни обрасци постају кључни ресурси у процесима изградње националног идентитета, јер стварају осећај заједничке припадности и континуитета. У том оквиру, национализам се не може посматрати као супротност космополитизму, већ као феномен који се развија унутар ширих транснационалних културних токова. Националне елите користе музичке и друге културне праксе како би повезале локалне традиције са националним пројектом, при чему музика постаје средство интеграције различитих друштвених група и посредник између локалног наслеђа и ширег националног оквира, као и средство интеграције различитих друштвених група (Turino 2000, 14–16).

Туриново разумевање музике као друштвеног ресурса који омогућава конституисање и артикулацију колективних идентитета, поједини аутори додатно проблематизују саму категорију *националне музике*, указујући на њену друштвену и политичку условљеност. У том контексту, Вонг истиче да оно што се у једном друштву означава као *национална музика* није унапред дато, већ представља резултат сложених друштвених и политичких процеса у којима различите друштвене групе настоје да сопствене музичке праксе представе као најверодостојнији израз националног идентитета. Начин на који се одређени музички жанрови укључују или искључују из националног музичког канона истовремено открива доминантне представе о томе ко припада нацији и како се она замишља. Национални музички симболи, стога, не одражавају хомогену националну културну целину, већ представљају простор у којем различите друштвене групе артикулишу сопствене визије националне припадности. Због тога музика не функционише само

као средство представљања нације, већ и као механизам кроз који се преговара о националном идентитету, друштвеним хијерархијама и културној припадности (Wong 2012, 4–9).

Сличну перспективу, али са нагласком на просторну димензију музичке праксе, развија Бејкерова која истиче да музика није само облик културне производње, већ и средство кроз које се обликују индивидуални и колективни идентитети у конкретним друштвеним и просторним контекстима. Наиме, музичке праксе повезане су са конкретним просторима у којима настају и изводе се, при чему градови представљају места у којима се формирају заједнице, развија осећај припадности и стварају симболичка значења која превазилазе искључиво економску улогу музике. На тај начин музика постаје важан елемент конструисања колективних идентитета, јер повезује културне, друштвене и просторне димензије колективног живота (Baker 2019, 21). Историјску димензију ових процеса илуструје Гутвирт показујући да музика у Шпанији XV века није представљала само уметнички или литургијски израз, већ и важан симбол етничког и верског идентитета. У контексту инквизиције, извођење јеврејских песама и литургијских мелодија ван богослужбеног окружења добијало је ново значење, јер је постајало средство очувања културног сећања и испољавања припадности заједници. На тај начин музика је превазилазила своју религијску функцију и постајала средство артикулације колективног идентитета у условима политичког и верског притиска (Gutwirth 1998, 177).

У наставку ових приступа који музичке праксе посматрају као простор артикулације и преговарања колективних идентитета, Болман проширује аналитички фокус на ритуалне и транснационалне контексте музичког искуства, посебно у оквиру ходочашћа. Он истиче да ходочашће није могуће замислити без музике, јер управо музичке праксе дају смисао и структуру самом путовању. Песме, молитве и други облици музичког изражавања не представљају само пратеће елементе ходочашћа, већ кључни медијум кроз који учесници конституишу заједничко искуство, повезују прошлост и садашњост и симболички изражавају припадност одређеној заједници. На тај начин музика постаје средство континуиране репродукције и ритуалне потврде колективног идентитета (Bohlman 1996, 376). Према Болману, музика има способност да превазилази политичке и националне границе стварајући простор

сусрета различитих језика, култура и традиција. У том процесу она не само да одражава постојеће друштвене односе, већ активно учествује у њиховом преобликовању, омогућавајући настанак нових облика колективне припадности и симболичко преиспитивање доминантних политичких и националних наратива (Bohlman 1996, 398).

Фабри указује да европска популарна музика није производ савремене глобализације нити искључиво англоамеричког утицаја, већ резултат дуготрајног процеса културних интеракција који траје још од XIX века. Према Фабрију, различите националне музичке традиције непрестано су утицале једна на другу, преузимајући, прилагођавајући и преобликујући музичке обрасце, при чему су управо ти процеси међусобних утицаја обликовали савремене музичке идентитете у Европи. Музички идентитети се, стога, не могу разумети као стабилне и затворене категорије, већ као динамични резултат сталних процеса имитације, адаптације и креативног укрштања различитих музичких култура. На тај начин нови жанрови и стилови настају не само кроз очување националних особености, већ и кроз њихово континуирано преиспитивање у контакту са другим музичким традицијама (Fabbri 2017, 118–124).

Фабријево разумевање музике као резултата дуготрајних процеса културне размене и хибридизације, у којима се музички идентитети континуирано преобликују кроз утицаје, имитације и адаптације, пружа основу да се анализа даље усмери ка питању начина на који се у оквиру тих процеса формирају симболичке границе, културне хијерархије и односи моћи. Управо у том смислу, Перковић указује да музичко стваралаштво не треба посматрати искључиво као естетске творевине, већ и као просторе у којима се обликују и репрезентују односи између сопственог и другог, центра и периферије, као и различити облици културног идентитета. Полазећи од постколонијалних студија и концепта балканизма, ауторка показује да музичке репрезентације учествују у конструисању колективних представа о националној и културној припадности, као и у обликовању симболичких граница између заједница (Perković 2017, 75). Мирјана Веселиновић-Хофман указује да музика никада не постоји изван друштвеног контекста, већ истовремено представља естетску и друштвену категорију. Као део ширег система вредности и идеологија, она може да афирмише, преиспитује или посредно обликује друштвене процесе,

због чега постаје важно средство артикулације колективних идеја и друштвених промена. Ауторка истиче да је музика, због своје истовремене естетске и друштвене природе, подложна политичкој инструментализацији. Политички системи могу да усмеравају музичко стваралаштво фаворизовањем одређених тема, музичких пракси и изражајних средстава која најделотворније преносе пожељне идеолошке и вредносне поруке, чиме музика добија важну улогу у обликовању колективне свести (Veselinović-Hofman 2017, 16–17).

На крају, настава музичке културе представља један од кључних институционалних простора у којем се остварује преношење културног наслеђа и развијање свести о националном идентитету. Кроз упознавање традиционалне народне музике, уметничког стваралаштва домаћих композитора, духовне музике и других облика националне музичке баштине ученици не усвајају искључиво музичка знања и вештине, већ развијају разумевање историјског и културног континуитета заједнице којој припадају. Истовремено, овакав приступ доприноси формирању позитивног односа према културном наслеђу, развоју осећаја припадности и разумевању националног идентитета као дела шире културне и образовне социјализације. У том смислу, настава музичке културе превазилази искључиво естетску функцију и постаје важан чинилац очувања културног памћења и међугенерациског преношења националних културних вредности (Belojica Pavlović i Cicović Sarajlic 2018, 65–66).

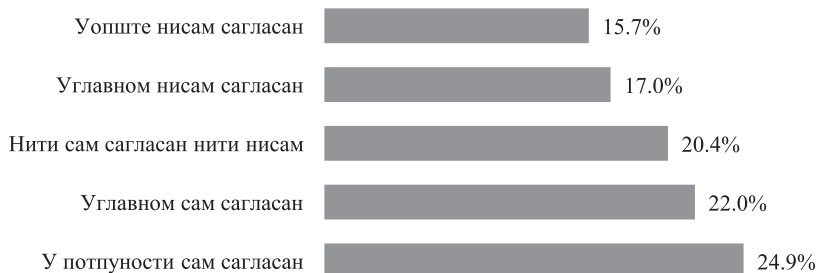
АНАЛИЗА ЕМПИРИЈСКИХ НАЛАЗА

Полазећи од теоријских приступа који музику посматрају као значајан чинилац конструисања, артикулације и репродукције националног идентитета, у емпиријском делу рада настоји се да се испита на који начин грађани Републике Србије перципирају улогу музике у очувању националне припадности, културног наслеђа и колективног памћења. Полазиште истраживања представљају теоријске поставке које национални идентитет тумаче као резултат историјских, културних и симболичких процеса, при чему музика има улогу медијума посредством којег се репродукују заједничке вредности, традиције и осећај припадности.

На основу теоријског оквира издвојено је пет операционалних димензија које обухватају различите аспекте односа музике и националног идентитета. Свака од њих заснива се на појединим теоријским приступима представљеним у претходном делу рада и операционализована је кроз одговарајућа истраживачка питања.

Истраживање је реализовано применом квантитативне методе на репрезентативном узорку од 1.000 пунолетних грађана Републике Србије. Подаци су прикупљени техником теренског анкетног испитивања, док је за њихову обраду примењена дескриптивна статистика и анализа дистрибуције одговора, са циљем испитивања образаца ставова испитаника о улози музике у конструисању и артикулацији националног идентитета.

Графикон 1. У којој мери сте сагласни са тврдњом
Музика је важан део националног идентитета једног народа.

На Графикону 1 приказана је расподела одговора испитаника у односу на тврдњу да је *музика важан део националног идентитета једног народа*. Анализа добијен података показује да испитаници у већој мери препознају музику као важан елемент националног идентитета него што одбацују такву тврдњу. Када се обједине категорије углавном сам сагласан и у потпуности сам сагласан, са наведеном тврдњом сагласно је 46.9% испитаника. Насупрот томе, обједињене категорије уопште нисам сагласан и углавном нисам сагласан чине 32.7% испитаника, док је 20.4% испитаника заузело неутралан став. Добијена расподела одговора указује да у испитиваној популацији преовладава перцепција музике као релевантног елемента националног идентитета, иако готово сваки пети испитаник не заузима јасан став о овом питању.

У контексту српског друштва, добијени налази могу се сагледати у оквиру чињенице да музика традиционално превазилази

оквире искључиво уметничке или забавне функције. Народне песме, традиционалне игре, духовна музика, родољубиве композиције и државна химна представљају важне елементе културног наслеђа кроз које се генерацијама преносе историјско памћење, заједничке вредности и осећај припадности националној заједници. Управо због тога музика у српском културном простору представља један од препознатљивих симбола националног идентитета, чија се улога не исцрпљује у естетском доживљају, већ обухвата културну, образовну и интегративну функцију. Истовремено, податак да је приближно трећина испитаника изразила неслагање, док је петина задржала неутралан став, указује на одсуство потпуног друштвеног консензуса у погледу значаја музике у обликовању националног идентитета. Оваква расподела одговора може се довести у везу са савременим трансформацијама културног окружења, које су обележене процесима глобализације, дигитализације и интензивне изложености глобалним музичким токовима. У таквим околностима музика код дела испитаника све више поприма карактер индивидуализованог културног израза и категорије личног укуса, док се њена функција симбола колективног идентитета делимично релативизује. Истовремено, чињеница да приближно половина испитаника препознаје њен значај у очувању националног идентитета указује да музика и даље задржава статус релевантног културног ресурса у процесима репродукције и испољавања националне припадности у савременом друштву.

Графикон 2. Када чујете државну химну Републике Србије
у којој мери осећате национални понос

На Графикону 2 приказана је расподела одговора испитаника у погледу емоционалног доживљаја државне химне, односно степена у којем њено слушање изазива осећај националног поноса. Резултати показују да код већине испитаника химна има изражен симболички и афективни значај. Када се обједине категорије у *веома великој мери* и у *великој мери*, национални понос приликом слушања химне осећа 48.3% испитаника. Насупрот томе, 34,9% испитаника *уопште не осећа* и у *малој мери осећа* национални понос док слуша државну химну. Категорију неутралног става, односно одговор да приликом слушања државне химне *нити осећају нити не осећају* национални понос, одабрало је 16,8% испитаника.

Оваква расподела одговора указује да државна химна за готово половину испитаника представља снажан национални симбол који подстиче осећај националног поноса и припадности националној заједници. Истовремено, чињеница да је више од трећине испитаника исказало слабо или никакво осећање националног поноса приликом слушања химне, док је сваки шести испитаник заузео неутралан став, указује на различит интензитет емоционалне идентификације са једним од најважнијих државних симбола. Овакав налаз упућује на закључак да, иако државна химна за значајан део грађана и даље представља снажан симбол националног идентитета, њена интегративна и мобилизацијска функција није подједнако изражена код свих испитаника.

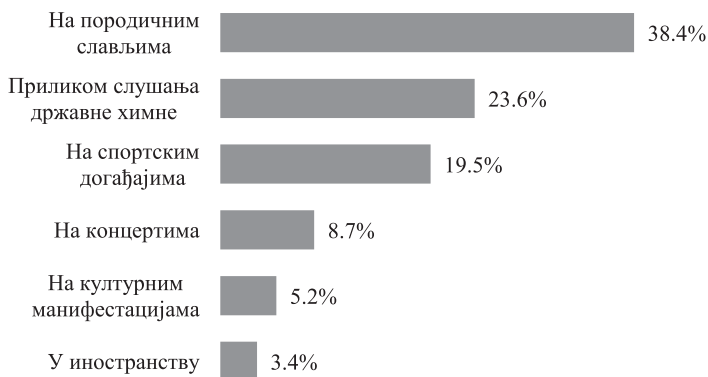
Графикон 3. Која врста музике највише буди осећај припадности Србији

На Графикону 3 приказана је расподела одговора испитаника на питање која врста музике код њих највише буди осећај припадности Србији. Резултати показују да се осећај националне припадности најчешће повезује са традиционалном народном музиком, коју је издвојило 32,4% испитаника. Следе државна химна (16,6%) и родољубиве песме (15,3%), што указује да испитаници националну припадност превасходно везују за музичке форме са израженим историјским, културним и симболичким значењем. Етно музика (10,3%) и староградска музика (9,8%) заузимају средишње место, док су савремени музички жанрови, попут рок музике домаћих извођача (6,1%) и поп музике домаћих извођача (4,3%), знатно ређе препознати као музички изрази националне припадности. Истовремено, 4,3% испитаника навело је да ниједна од понуђених врста музике код њих не буди осећај припадности Србији, док је 0,9% испитаника навело неки други одговор.

Добијени налази показују да традиционалне музичке форме и даље представљају доминантан симбол националне припадности, док савремени музички жанрови имају знатно мању идентитетску улогу. То значи да се у српском друштву национални идентитет и даље превасходно ослања на музичке форме које представљају део културног и историјског наслеђа. Традиционална народна музика вековима је била не само средство уметничког изражавања, већ и важан механизам очувања колективног идентитета и културних образаца. Кроз народне песме, игре и обичаје преносиле су се представе о заједничком пореклу, вредностима, историјским догађајима и националним херојима, због чега она и данас има снажан идентитетски потенцијал. Висока заступљеност државне химне и родољубивих песама додатно потврђује да музика у Србији није само културни производ, већ и важан симбол колективне припадности, који своју најјачу функцију остварује у ситуацијама обележавања државних празника, породичних окупљања, спортских догађаја и других колективних ритуала. Насупрот томе, савремени музички жанрови имају израженију забавну и индивидуалну функцију, због чега их испитаници у мањој мери повезују са националним идентитетом. Овакви резултати потврђују да, упркос процесима глобализације и све већој доступности различитих музичких садржаја, традиционалне музичке форме и даље задржавају централно место у симболичком обликовању и испољавању националне припадности у Србији.

Графикон 4. Ситуације у којима највише осећате повезаност са својом земљом

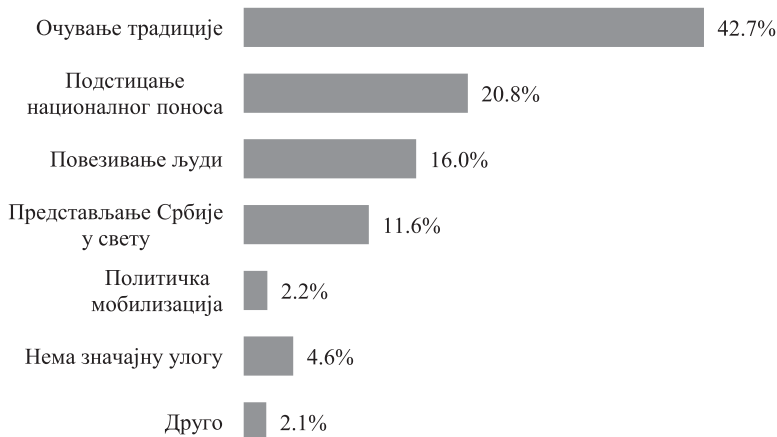

На Графикону 4 приказана је расподела одговора испитаника о ситуацијама у којима најинтензивније осећају повезаност са својом земљом. Резултати показују да се осећај националне припадности најчешће везује за породична славља (38,4%). На другом месту налази се слушање државне химне са 23,6%, док 19,5% испитаника издваја спортске догађаје као ситуације у којима је осећај припадности најизраженији. Знатно мањи број испитаника овај осећај повезује са концертима (8,7%), културним манифестацијама (5,2%) и боравком у иностранству (3,4%), док је 1,2% испитаника навело неке друге ситуације. Оваква структура добијених одговора указује да се у српском друштву музика као носилац националног идентитета пре свега доживљава у оквиру неформалних и традиционалних друштвених институција, а не искључиво кроз формалне културне или државне механизме. Осећај националне припадности најинтензивније испољава у оквиру породичних окупљања и колективних друштвених догађаја, односно у околностима које карактерише заједничко емоционално искуство и употреба препознатљивих националних симбола. Посебно је значајно што су породична славља издвојена као најчешћи контекст испољавања националне припадности, што упућује на закључак да породица и даље представља један од кључних простора преношења културног наслеђа, традиције и музичких образаца који доприносе очувању националног идентитета. У српском културном

контексту породична окупљања, а нарочито крсне славе, свадбе и друга породична обележавања, представљају простор у којима музика није само вид забаве, већ средство очувања колективног памћења, културног континуитета и међугенерациског преношења националних вредности. Посебан значај у том контексту има српско коло, које као традиционална музичко-плесна пракса симболизује заједништво, припадност и колективни идентитет. Његово извођење на породичним и друштвеним окупљањима не представља само очување фолклорне традиције, већ и активну репродукцију културних вредности и осећаја припадности националној заједници.

Висока заступљеност државне химне и спортских догађаја додатно потврђује да се национални идентитет интензивније испољава у ситуацијама које подразумевају колективно емоционално искуство. Док државна химна представља формални симбол државности и националног јединства, спортски догађаји омогућавају снажну идентификацију са националном заједницом кроз заједничку подршку репрезентацији, при чему музика има важну улогу у стварању атмосфере заједништва и колективне емоционалне мобилизације. Са друге стране, релативно мали значај концерата, културних манифестација и боравка у иностранству указује да испитаници осећај националне припадности не везују преваасходно за институционализоване културне догађаје или специфичне животне околности, већ за свакодневне облике друштвеног живота у којима се музика природно интегрише у породичне и колективне ритуале. То нам говори да се у савременом српском друштву музика као инструмент артикулације националног идентитета најуспешније остварује кроз непосредно заједничко искуство и културне праксе које су дубоко укорене у традицији.

Графикон 5. Која је најважнија функција музике у изградњи националног идентитета

На Графикону 5 приказана је расподела одговора испитаника о томе коју функцију музике сматрају најзначајнијом у изградњи националног идентитета. Резултати показују да највећи број испитаника као примарну функцију музике издваја очување традиције (42,7%). Следе подстицање националног поноса (20,8%) и повезивање људи (16,0%), док 11,6% испитаника сматра да је најзначајнија улога музике представљање Србије у свету. Политичку мобилизацију као њену основну функцију издвојило је 2,2% испитаника, 2,1% је навело друге одговоре, док 4,6% испитаника сматра да музика нема значајну улогу у изградњи националног идентитета.

Добијени резултати одражавају специфичности српског друштва, у којем је музика традиционално нераскидиво повезана са народним обичајима и идентитетом. Народне песме, староградска музика, родољубиве композиције и традиционалне игре попут српског кола генерацијама су представљале важне механизме преношења културних и националних вредности. Управо зато испитаници у највећој мери препознају очување традиције као њену примарну функцију, док национални понос виде као природну последицу очувања заједничког културног наслеђа. Чињеница да је повезивање људи трећа по значају функција указује да музика и даље има важну интегративну улогу у српском друштву, посебно у оквиру породичних окупљања, државних празника и спортских

манифестација, где доприноси јачању осећаја заједништва и припадности. Истовремено, релативно мали број испитаника који музици приписује политичку мобилизацију као примарну функцију говори да је она у јавном мњењу пре свега препозната као културни, а не политички ресурс националног идентитета. То указује да се музика првенствено посматра као средство очувања културног континуитета и симбол колективног идентитета, док се њена улога у политичкој сфери препознаје знатно ређе.

ЗАКЉУЧАК

Резултати спроведеног истраживања потврђују да музика представља значајан културни ресурс посредством којег се конструише, артикулише и репродукује национални идентитет. Иако се најчешће посматра као облик уметничког или забавног изражавања, налази указују да њена друштвена функција далеко превазилази естетску димензију. Музика учествује у очувању колективног памћења, преношењу културног наслеђа, јачању осећаја припадности и симболичком повезивању појединаца са националном заједницом. У том смислу, национални идентитет не заснива се искључиво на политичким институцијама, већ и на заједничким симболима, историјским наративима, традицији и културним праксама које омогућавају његово континуирано одржавање и обнављање. У том контексту, музика се издваја као један од значајних симболичких механизма посредством којег се национална заједница потврђује, репродукује и емоционално доживљава. Заједничко извођење националне химне, традиционалних песама, народних игара и других музичких пракси не представља само културни израз, већ и процес у коме се национални идентитет непрестано обнавља и учвршћује.

Емпиријски налази у великој мери потврђују полазне теоријске претпоставке. Скоро половина испитаника препознаје музику као важан елемент националног идентитета, док слушање државне химне код највећег броја испитаника изазива изражен осећај националног поноса. Истовремено, традиционална народна музика, државна химна и родољубиве песме издвајају се као музички облици који најснажније подстичу осећај припадности Србији, што указује да музичке форме са израженим историјским, културним и симболичким значењем и даље представљају најважније носиоце

националног идентитета. Насупрот томе, савремени музички жанрови имају знатно мањи идентитетски потенцијал и чешће се повезују са индивидуалним музичким преференцијама него са артикулацијом колективне припадности. Истраживање је такође показало да се осећај повезаности са Србијом најинтензивније испољава током породичних окупљања, приликом слушања државне химне и на спортским догађајима. Ови налази указују да музика своју најизраженију интегративну функцију остварује у ситуацијама које подразумевају заједничко учешће и снажно колективно емоционално искуство. Породична славља, крсне славе, свадбе и други традиционални облици окупљања представљају просторе у којима се музичким праксама преносе културно наслеђе, друштвене вредности и осећај националне припадности, чиме музика један од основних механизма очувања културног континуитета и међугенерациског преношења националних вредности. У том контексту, музичке праксе не делују само као облик културне репрезентације, већ и као средство изградње друштвене кохезије и учвршћивања осећаја заједничке припадности.

Посебно је значајан налаз да испитаници као најважнију функцију музике издвајају очување традиције, подстицање националног поноса и повезивање људи. Насупрот томе, политичка мобилизација заузима маргинално место, што указује да се у савременом српском друштву музика пре свега доживљава као културни, а не као политички ресурс националног идентитета. То не значи да музика нема политички потенцијал, већ да грађани њену примарну улогу препознају у очувању традиције и културног наслеђа. Истовремено, чињеница да део испитаника није препознао значај музике у обликовању националног идентитета или је заузео неутралан став указује да не постоји потпуни друштвени консензус о овом питању. Такав налаз може се повезати са савременим процесима глобализације, дигитализације и све интензивнијом изложеношћу глобалним музичким токовима, услед којих се музички идентитети све чешће обликују на пресеку националних традиција и транснационалних културних утицаја.

У целини посматрано, резултати истраживања потврђују да музика у савременом српском друштву представља више од облика културне продукције. Она је важан симболички ресурс посредством којег се обликују, одржавају и јавно артикулишу представе о националној припадности, историјском континуитету и

културном наслеђу. Стога се може закључити да музика није пасиван одраз националног идентитета, већ активан чинилац његовог конструисања, очувања и репродукције. Управо кроз музичке праксе национални идентитет добија своју емоционалну, симболичку и културну димензију, што му омогућава да се континуирано обнавља и преноси у савременом друштву.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Adorno, Theodor W. 1976. *Introduction to the Sociology of Music*. New York: The Seabury Press.
- Anderson, Benedict. 2006. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Baker, Andrea. 2019. *The Great Music City: Exploring Music, Space and Identity*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Belojica, Pavlović Biljana, i Dragana Cicović Sarajlić. 2018. „Nacionalno vaspitanje u nastavi muzičke kulture.” Leposavić/Kosovska Mitrovica: Univerzitet u Prištini – Kosovska Mitrovica, Učiteljski fakultet u Prizrenu – Leposavić i Fakultet umetnosti u Prištini – Zvečan.
- Bohlman, Philip V. 1996. „Pilgrimage, Politics, and the Musical Remapping of the New Europe.” *Ethnomusicology* 40 (3): 375–412.
- Fabbri, Franco. 2017. „Influence, Imitation, and the Reshaping of Identities in European Popular Music.” In *Musical Identities and European Perspective: An Interdisciplinary Approach*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Gutwirth, Eleazar. 1998. „Music, Identity and the Inquisition in Fifteenth-Century Spain.” *Early Music History* 17: 161–181.
- Hall, Stuart. 1990. „Cultural Identity and Diaspora.” In *Identity: Community, Culture, Difference*. ed. J. Rutherford, 222–237. London: Lawrence and Wishart.
- Hobsbawm, Eric. 1992. „Mass-Producing Traditions: Europe, 1870–1914.” In *The Invention of Tradition*. eds. Eric Hobsbawm and Terence Ranger, 263–308. Cambridge: Cambridge University Press.
- Perković, Ivana. 2017. „Ambiguity, Mimicry and War: *Alla Turca* in *Contredanse* K 535 by Wolfgang Amadeus Mozart.” In *Musical Identities and European Perspective: An Interdisciplinary Approach*. eds. Ivana Perković and Franco Fabbri, 73–90. Frankfurt am Main: Peter Lang..

- Smith, Anthony D. 1999. *Myths and Memories of the Nation*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Anthony D. 2009. *Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*. London: Routledge.
- Turino, Thomas. 2000. „Nationalists, Cosmopolitans, and Popular Music in Zimbabwe.” Chicago: The University of Chicago Press.
- Turino, Thomas. 2008. *Music as Social Life: The Politics of Participation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Veselinović-Hofman, Mirjana. 2017. „What, How, and Why in Serbian Music after the Second World War, in the Light of Ideological-Political Upheavals.” *Muzikologija* 23: 15–29.
- Wong, Ketty. 2012. *Whose National Music? Identity, Mestizaje, and Migration in Ecuador*. Philadelphia: Temple University Press.

Nikola Lazić*

Institute for Political Studies, Belgrade

Gabrijela Grujić**

Faculty of Education - University of Belgrade

MUSIC AS AN INSTRUMENT FOR CONSTRUCTING AND ARTICULATING NATIONAL IDENTITY

Resume

The subject of this paper is an analysis of the role of music in the construction, articulation, and reproduction of national identity. The research aims to examine how different musical forms and practices contribute to strengthening national belonging and preserving cultural continuity in the Republic of Serbia. The study is based on the premise that national identity is not exclusively a product of political institutions but is also shaped through cultural symbols, tradition, collective memory, and various forms of cultural representation, among which music occupies a prominent place. The theoretical section examines relevant theoretical approaches that emphasize the importance of music in fostering collective belonging, sustaining national consciousness, and preserving cultural continuity. The empirical section is based on a quantitative field survey conducted in 2026 on a representative sample of 1,000 adult citizens of the Republic of Serbia. The research examined respondents' attitudes toward the role of music in the formation of national identity, their emotional attachment to the national anthem, the musical genres that most strongly evoke a sense of national belonging, the social contexts in which this feeling is most intensely expressed, and the functions that music performs in the construction and preservation of national identity. The findings indicate that respondents attribute the greatest importance to traditional folk music, the national anthem, and patriotic songs, while the sense of national belonging is most frequently associated with family gatherings, listening to the national anthem, and

* Email address: nikola.lazic@ips.ac.rs; ORCID: 0009-0005-9965-4059.

** Email address: gabrijela.grujic@uf.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0003-2083-5606.

sporting events. The majority of respondents identify the preservation of tradition as the most significant function of music, confirming that music represents an important cultural resource in contemporary Serbian society in the processes of constructing, preserving, and reproducing national identity.

Keywords: music, national identity, tradition, cultural heritage, collective memory.

* Овај рад је примљен 6. јула 2026. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. јула 2026. године.